

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Marta Mihelić

FEMICID U LATINSKOJ AMERICI

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2019.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

FEMICID U LATINSKOJ AMERICI

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: prof. dr. sc. Lidija Kos-Stanišić

Autorica: Marta Mihelić

Zagreb

kolovoz, 2019

Izjavljujem da sam diplomski rad Femicid u Latinskoj Americi , koji sam predala na ocjenu mentorici prof. dr. sc. Lidiji Kos-Stanišić , napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS-bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Marta Mihelić

SADRŽAJ RADA:

1. UVOD I METODOLOGIJA RADA	1
2. TEORIJSKI OKVIR	3
2.1. Teorijsko određenje pojma femicida	3
2.2. Teorijski pravci o fenomenu femicida	5
2.3. Utjecaj kulture na pitanje femicida u društvu	7
3. STUDIJE SLUČAJEVA	13
3.1. Femicid u Meksiku- Ciudad Juarez	14
3.1.1. Položaj Ciudad Juareza i značaj istog	14
3.1.2. NAFTA i maquiladore	15
3.1.3. Reakcije vlasti i organizacija	18
3.2. Femicid u Gvatemali	21
3.2.1. Građanski rat u Gvatemali (1960-1906)	22
3.2.2. Kontekst nasilja nad ženama tijekom 2000-ih	23
3.2.3. Kultura nekažnjavanja	25
4. USPOREDBA FEMICIDA U MEKSIKU I GVATEMALI	29
5. ZAKLJUČAK	31
POPIS LITERATURE	32
SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI	36

1. UVOD I METODOLOGIJA RADA

Veliki broj slučajeva nasilja nad ženama u raznim oblicima stvarnost je zemalja Latinske Amerike, posebice slučajeva femicida kao krajnjeg oblika tog nasilja. Od početka 2000ih bilježe se alarmantne brojke od 350 do 600 ubijenih žena godišnje ovisno o zemlji koja se uzima. Meksiko, El Salvador, Gvatemala i Honduras zemlje su s vrha ljestvice prethodno spomenutih zločina. Temeljno pitanje koje je povelu cjelokupno istraživanje bilo je zašto su upravo na području Latinske Amerike ti zločini prisutni u tolikom broju (zašto nisu primjerice u Europi ili Sjevernoj Americi?). Nakon početnog konzultiranja literature na zadanu temu, oblikovano je konačno istraživačko pitanje: koje su posebitosti slučajeva femicida u Latinskoj Americi, u ovom slučaju u Meksiku i Gvatemali? Navedena tema odabrana je za temu diplomskog rada iz nekoliko razloga. Prvo, latinskoameričke studije nisu dominantno zastupljene u hrvatskoj politologiji, te većina literature nije dostupna na hrvatskom jeziku, već na engleskom i španjolskom, te bi ovaj diplomski rad pridonio širenju znanja o regiji. Zatim, problem nasilja nad ženama, a posebice fenomen femicida važan je društveni fenomen o kojem društvo ne zna i ne govori mnogo. Cilj je otvoriti ovaj fenomen za daljnje rasprave, ali i potaknuti na senzibiliziranje prema ovom pitanju. Posljednje, prilikom konzultiranja literature neizbježno je bilo povezati ovaj fenomen s dominantnim značajkama društva Latinske Amerike. Cilj je opširnije predočiti poveznice ovih dvaju komponenti te pokazati kako je primjerice kultura mačizma i marijanizma umnogome imala veliki utjecaj na slučajeve femicida u raznim etapama.

S obzirom da je riječ o teorijskom radu, metodologija istraživanja primarno se odnosila na proučavanje sekundarne literature. Korištena literatura grupirana je u nekoliko područja: područje feminističke teorije gdje je definicijski određen pojam femicida, oblici istog uz ostale oblike nasilja nad ženama. Zatim su uzete konkretne studije slučajeva femicida u Meksiku i Gvatemali kako bi se istražili konkretni statistički podaci uz kontekst događanja u pojedinom slučaju. Uz to, kombinirana je literatura na tematiku kulture Latinske Amerike kako bi se uz slučajeve femicida povezale dominantne kulturne značajke, koje, kako će se moći pročitati u narednim poglavljima, utječu na konkretne slučajeve u velikoj mjeri.

Diplomski rad je, izuzev uvoda s prikazom metodologije rada te zaključka, podijeljen u još tri glavna dijela. Prvi dio, Teorijski okvir, kreće *ab initio*, dakle počevši od same definicije

ojma femicid (kada je prvi puta upotrijebljen, što je točno obuhvaćao te što obuhvaća danas, koje su autorice pionirkinje u ovom području). Nadalje, obrađena je teorijska dilema o korištenju engleske ili španjolske inačice pojma femicid (ili feminicidio), koja ovisno o odabiru mijenja svoje značenje što je dodatno pojašnjeno u narednom poglavlju. Isto tako, opširno su objašnjeni mačizam i marijanizam kao jedni od temeljnih značajki latinskoameričke kulture posebice važne za ovo istraživanje. Drugi dio, Studije slučaja, podijeljen je na dva glavna dijela gdje se prvi odnosi na slučaj Ciudad Juarez (Meksiko), a drugi na slučaj Gvatemale. Svaki od navedenih dijelova podijeljen je na još tri manja dijela kako bi se moglo lakše pratiti ključne odrednice svakog od slučajeva (npr. za Ciudad Juarez je, uz ostale, navedena NAFTA i maquiladore, u slučaju Gvatemale građanski rat 1960-1996 itd.). Treći dio, Usporedba femicida u Meksiku i Gvatemali, nudi upravo ono što i sam naslov sugerira. Ukratko su uspoređene glavne odrednice oba slučaja, te pojašnjene njihove razlike i sličnosti. Naposljetku, posljednji dio odnosno zaključak nudi svojevrsan rezime rada uz završne napomene glede odgovora na istraživačko pitanje i sl.

2. TEORIJSKI OKVIR

Kao što je u uvodnom dijelu i predstavljeno, u prvom dijelu rada nužno je predstaviti teorijski okvir odabrane teme. Sam pojam femicida prožima širok spektar značenja, te je posebice u zemljama Latinske Amerike bila aktualna dilema oko toga koji će se izraz uopće koristiti za značenje pojma femicida (*femicidio* ili *feminicidio?*), o čemu će biti riječi u narednim poglavljima. Kada se određeni društveni fenomen (u ovom slučaju femicid) analizira s obzirom na to kako je interpretiran u određenom društvu, kako utječe na društvo, politiku, dominantne društvene vrijednosti i sl. valja ga temeljito obraditi s obzirom na razne škole mišljenja i teorijske perspektive. Teorijski okvir teme obuhvaća nekoliko odrednica: prvo, nužno je definicijski odrediti sam pojam proučavanja. Nadalje, određuje se položaj samog pojma u feminističkoj teoriji koja je zapravo bila teorijsko polazište same teme. Nakon toga, posljednji dio, pokušava smjestiti sam pojam femicida u kontekst dominantnih karakteristika Latinske Amerike po pitanju kulture, religije, politike, ravnopravnosti spolova, položaja žena u društvu i obitelji itd.

2.1. TEORIJSKO ODREĐENJE POJMA FEMICIDA

Literatura o teorijskom određenju pojma femicida spominje Dianu E. Russell kao pionirkinju u ovom području. Naime, naglašava se 1976. godina i svjedočenje spomenute autorice na Međunarodnom sudu za zločine protiv žena u Bruxellesu o zločinima ubojstava žena, iako tada femicid nije bio specifično definiran. Međunarodni sud za zločine protiv žena u Bruxellesu idejno je zamišljen dvije godine ranije, 1974. godine kao "feministički odgovor na UN-ovo proglašenje Međunarodne godine žena" (Russell, 1977:1). Zločini o kojima su bila pripremljena svjedočenja bili su sljedeći: "prisiljeno majčinstvo (nemogućnost pristupa kontracepciji ili pobačaju), medicinske prirode (violacije od strane ginekologa, psihijatra i drugih doktora; opasni ekperimenti na tijelima žena; nepotrebne operacije-- histerektomije, mastektomije, klitoridektomije; prisilna sterilizacija) ; ekonomski i pravni zločini protiv žena (dvostruko opterećenje žena na tržištu rada, dvostruka diskriminacija žena iz zemalja Trećeg svijeta i imigranata, neplaćeni rad kod kuće, opresija žena u patrijarhalnoj obitelji, zabrana razvoda, progon samohranih majki, progon lezbijki, i zanemarivanje žena u starijoj životnoj dobi) ; i nasilje nad ženama (silovanje, zlostavljanje ženske djece, premlaćivanje, ubojstvo, brutalizacija žena u pornografiji i prostituciji, i nasilje nad ženama zatvorenicama,

politički i nepolitički)" (Russell, 1977:2). Russell naglašava kako je američki odbor odlučio otvoriti temu femicida koji definira kao "ubojstva žena i djevojaka od strane muškaraca" (Russell, 1977: 2), te temu velikog broja žena koje žive u siromaštvu u SAD-u. Jedan od ciljeva uvođenja u upotrebu riječi femicid bilo je skretanje pozornosti na činjenicu kako je nasilna smrt žene specifičan zločin koji se ne bi trebao svoditi pod kategoriju rodno neutralnog termina homicida. Isto tako, ističe se kako je cilj uvođenja spomenutog pojma u službenu upotrebu bio političke prirode "kako bi se potaknuli efekti u načinu na koji se razumije nasilna smrt žena te kako bi se potaknule promjene u društvenom poretku koji je legitimirao ili tolerirao takve smrti (Corradi, 2016:2). Unatoč političkom cilju spomenutog, Russell je naglašavala kako sam pojam femicida nije politički motiviran više nego ostali pojmovi iz sfere nasilja nad ženama poput primjerice opresije (Corradi, 2016). Ipak, naglašava kako je glavni cilj bila mobilizacija po pitanju osvješćivanja postojanja i raširenosti (posebice nekažnjavanja) femicida, te sama ističe "da se ne može mobilizirati protiv nečega bez imena" (Russell, 2015, privatna komunikacija¹).

Ista autorica daje modificiranu definiciju femicida 1990. godine u svojoj knjizi *Rape in Marriage* gdje je isti definirala kao "ubojstva žena zato što su žene" (Russell, 1990). U spomenutoj knjizi autorica predstavlja svoje nalaze glede slučajeva silovanja, zlostavljanja i femicidalnih prijetnji na uzorku od 930 ispitanica starijih od 18 godina iz San Francisca (Russell, 2008). Godine 1990. Russell u suradnji s američkom profesoricom kulturalnih studija i feministkinjom Jane Caputi definira femicid kao "ubojstvo žena od strane muškaraca motivirani mržnjom, prezirom, zadovoljstvom, ili osjećajem vlasništva žene" (Caputi i Russell, 1990). Kasnije, 2001. zajedno s Robertom Harnes daje definiciju femicida kao "ubijanja žena od strane muškaraca zato što su žene" (Russell, 2008:28). Isto tako, Russell pojašnjava da ubojstvo žene možemo okarakterizirati femicidom kada je rod žrtve ključan za izvršitelja. Primjerice, ukoliko je riječ o zločinu kada bi muški izvršitelj zločina usmrtio žensku prodavačicu/vlasnicu trgovine koju pljačka, tada ne govorimo o slučaju femicida. Prethodno spomenuta Roberta Harnes prilikom vlastitog istraživanja za potrebe knjige *Femicide in Global Perspective*, došla je do zanimljivog nalaza. Naime, "termin femicid prvi se put koristi 1801. godine u britanskoj publikaciji *The Satirical Review of London at the Commencement of the Nineteenth Century*

¹navedeno u članku (Corradi, 2016)

kako bi se označila ubijanja žena" (Russell, 2008:28). Također, prema izdanju *The OxfordEnglish Dictionary* iz 1989. godine femicid je definiran identično kao u prethodnoj rečenici, te se 1848. pojavljuje u *Law Lexiconu* sugerirajući kako je riječ o kaznenom dijelu koje se može progoniti. Kao što se može vidjeti iz definicija koje daje Diane Russell, ona definira femicid koncentrirajući se na ubojstva žena počinjena od strane muškaraca, iako svakako postoje slučajevi gdje su počiniteljice žene (daje primjer sudjelovanja indijskih svekrvi u ubojstvima njihovih snaha paleći njihove sarije zato što donesni miraz smatraju nedovoljnim). "U početku je feministička usredotočenost na obiteljsko nasilje isticala muško nasilje nad ženama, no kako se pokret razvijao, nicali su dokazi o postojanju obiteljskog nasilja u istospolnim vezama, o tomu da su žene u vezama sa ženama često bile i još uvijek jesu žrtve zlostavljanja, da su djeca također žrtve patrijarhalnoga nasilja odraslih, što ga provode žene i muškarci" (Hooks, 2004:83). Prvi znanstveni članak koji se direktno bavi temom femicida bio je članak Karen Stout *IntimateFemicide: An Ecological Analysis* iz 1992. godine. Kroz vlastitu analizu spomenuta autorica povezuje odnose intimnog femicida i individualnog, te faktora obitelji, državnih službi, statusa žene u državi, te nasilja nad ženama (Stout, 1992). Važan doprinos članka jest označavanje femicida važnim društvenim pitanjem i problemom, te upute kako bi ovo istraživanje moglo poslužiti kao "baza na temelju koje bi se mogle nadograđivati buduće studije o femicidu" (Stout, 1992:43).

2.2. TEORIJSKI PRAVCI O FENOMENU FEMICIDA

Govoreći o teorijskim pravcima i pristupima koji žele objasniti pojavu femicida, Conesulo Corradi zajedno s grupom autora u članku *Theories of femicide and their significance for socialresearch*, identificira sljedeće pristupe: feministički, sociološki, kriminološki, pristup sa stajališta ljudskih prava te pristup iz aspekta dekolonizacije. Feministički pristup u središte svoje analize stavlja koncept nejednake raspodjele moći u društvu, te nasilja koje se često koristi kao jedan od iskaza te nadmoći muškarca nad ženom. "Nasilje kao rezultat te nejednake raspodjele moći se tako proširilo na femicid od studija više generalnog fenomena nasilja nad ženama" (Hester et al., 1995). Uporište za svoje analize teoretičari feminističke perspektive pronalaze u podacima o stopama nasilja nad ženama, silovanja i femicida, uz ostale poput nejednakosti na tržištu rada (nejednakosti plaća, stopa nezaposlenosti). Ono što se daje kao slaba točka ovog

pristupa jest pitanje strogog mjerenja femicida, odnosno kako sa sigurnošću utvrditi motiv ubojstva žene zato što je žena. Drugi pristup, sociološki, bavi se detaljnim "empirijskim dokazima ubojstava žena" . U svojim istraživanjima žele "identificirati kontekste, tipove slučajeva, profile izvršitelja zločina, te slučajeve ubojstava gdje rodni odnosi igraju važnu ulogu, no nisu jedino objašnjenje slučaja" (Corradi, 2016:6). Cilj je utvrditi određene ponavljajuće obrasce među odabranim slučajevima, identificirati rizike kako bi se pokušali spriječiti budući slučajevi femicida. Kriminološki pristup identificira slučaj femicida izvan okvira standardnih studija homicida, te se bave detaljima poput "godina, rasne skupine, državljanstava žrtve, razine rodne jednakosti i sl". Pristup sa stajališta ljudskih prava pojavljuje se "nakon 1993. kada je Opća skupština UN-a kako je nasilje nad ženama forma povrede prava i temeljnih sloboda žene" (Corradi i dr., 2016:7). Postavljeni su ciljeva podizanja svijesti o nužnim institucionalnim mjerama za slučaj femicida, njegovu prevenciju i sl. Posljednji pristup, sa stajališta dekolonizacije, ponajviše je usredotočen na područje Bliskog Istoka i sjeverne Afrike (MENA) koncentrirajući se na rad Shalhoub-Kevorkian. Prema tumačenjima spomentue autorice, "pravni sustav, uz vanjski društveni kontekst MENA zemalja, doprinosi oslobađanju počinitelja zločina femicida - dok su ženske žrtve često videne krivima kao i zločinci, a ponekad i ubijene kao rezultat istog. Zločini nad ženama u zemljama poput Jordana, Libanona i Palestinske Samouprave tumače se kao privatna, a ne javna stvar, te stoga pripadaju krugu obitelji" (Corradi i dr., 2016:8). Uz to, Shalhoub-Kevorkian zastupa stajalište prema kojem je "diskurs kolonijalne dominacije Zapada, pretvorio neke prakse, poput ubojstva iz časti, u simbol otpora kolonizatorima" (Corradi i dr., 2016:8). Samim time, daje širu definiciju femicida gdje ga označuje i u situaciji kada su žrtvi onemogućeni normalni uvjeti života. Naposljetku, objedinjujući sve navedene pristupe, autori članka naglašavaju kako je riječ o složenom društvenom fenomenu "koji je osjetljiv na društveno-povijesne kontekste i strukture interakcije između pojedinaca" (Corradi i dr., 2016:8).

Russell (2008:29) razlikuje nekoliko vrsta femicida ovisno o karakteru odnosa ubojice i žrtve ubojstva (prema modificiranoj verziji Desmond Ellisa i Waltera DeKeserdyja). Navodi sljedeće: 1. femicid u slučaju odnosa intimnih partnera (npr. (bivši)muž, ljubavnik/seksualni partner, (bivši)dečko); 2. familijarni femicid (izvršitelj je otac/očuh, brat, ujak, djed, svekar itd.); 3. femicid od strane drugih poznatih izvršitelja zločina (muški obiteljski prijatelji, muške figure

autoriteta poput učitelja, svećenika, zaposlenika, kolega na poslu); te 4. izvršitelji femicida nepoznati žrtvi ubojstva. Autorica također navodi kako se "većina dosadašnjih istraživanja u SAD-u odnosila na femicid u slučaju odnosa intimnih partnera, kojeg mnogi istražitelji nazivaju intimnim femicidom" (Russell, 2008:29). U nastavku navodi brojne moguće vrste femicida poput masovnih femicida, serijskih, femicida uz silovanje, rasističkih, femicida od strane poznanika, ljubavnika, femicid prostitutki, femicid povezan drogom, zločinima časti, *lesbiphobic* femicid, incestualan, te femicid povezan sa seksualnim iskorištavanjem djece (Russell, 2008:30).

2.3. UTJECAJ KULTURE NA PITANJE FEMICIDA U DRUŠTVU

Najčešće konotacije za raširenost femicida odnose se na zemlje Latinske Amerike, te prije same analize socio-kulturnih značajki njihovih društava i povezanosti femicida, valja skrenuti pozornost na slučajeve femicida kada se spomenuto odnosi na zločine iz časti (što je bilo i ranije spomenuto). Autorica Faida Faqir bavila se slučajevima unutarobiteljskog femicida u službi obrane časti na primjeru Jordana. Kako bi se donjeli ispravni zaključci, prvenstveno valja ukazati na problem nedovoljne dokumentiranosti slučajeva s obzirom na činjenicu da je obiteljsko nasilje strogo viđeno kao privatna stvar koja ne dolazi do javnosti. "Ubojstva iz časti, koja su kontadiktorna mnogim međunarodnim i nacionalnim zakonima i konvencijama, jasno su povezana s podređenošću žena u Jordanu i nekažnjavanjem obiteljskog nasilja" (Faqir, 2001:65). Autorica napominje kako "u arapskim društvima žena mora ostati *mastura* (sakrivena, neprimjetna), termin koji implicira fizičko i psihološko ograničavanje u javnoj i privatnoj sferi" (Faqir, 2001:69). Društvene grupe definira njihova čast, te samim time bilokakav oblik povrede te časti ujedno znači i narušavanje statusa quo. "Ubojstvo u slučaju obrane časti je emocionalna aktivnost vođena određenim društvenim pravilima koja utječu na mentalno stanje izvršitelja i motiviraju ga da brani čast svoje obitelji" (Faqir, 2001:71). Razlozi ubojstava obrane časti raznoliki su poput neriješenih pitanja nasljeđivanja, prikrivanja slučajeva incesta, kazna za nečisto ponašanje žena itd. Problem u kulturi nekažnjavanja zločina nasilja i ubojstava žena počiva na dominantnim kulturnim i društvenim obrascima, te se isto tako prenosi i na pravni sustava Jordana u kojem takvi zločine ne podilaze pravnim sankcijama i progonu (članak 340).

Ako se ipak vratimo na ključno područje zadane teme, prije analize samih slučajeva femicida u Latinskoj Americi, važno je proučiti aspekt španjolske inačice prijevoda riječi

femicid kao *feminicidio*. Prijevod, odnosno prilagodba engleske riječi *femicide* španjolskom verzijom *feminicidio* "bio je veliki poticaj akademskim analizama i političkoj mobilizaciji, ne samo u Meksiku, već diljem Latinske Amerike" (Corradi i dr., 2016:10). Govoreći o *feminicidiju*, nameće se ime Marcela Lagarde. Uz prihvaćanje i korištenje definicija Diane Russell, Lagarde pojmu *feminicidio* upisuje i aspekt "popustljivosti države i javnih institucija kao relevantnih faktora femicida" (Corradi i dr., 2016:10) što je itekako izraženo u najpoznatijem slučaju femicida u Meksiku, onom u Ciudadu Juarezu. Lagarde objašnjava kako je drugačijim odabirom termina željela dati drugačiji, ali kompletni koncept sadržaju pojma, koji je kako, kaže vidljivo kompleksan (Lagarde, 2006:221). U svome radu *Del femicidio al feminicidio* opisuje postupke pri osnivanju posebne Komisije čiji je cilj bilo istraživanje slučajeva ubojstava žena i djevojčica potaknut slučajevima u Ciudad Juarezu. Autorica napominje kako je važna činjenica da naziv komisije u sebi nosi važan koncept, koncept femicida, a ne homicida djevojčica i žena kako je prvotno bilo zamišljeno. Kao što je i ranije spomenuto u slučaju imenovanja femicida, isti slučaj odnosi se i na *feminicidio*, odnosno slučaj da se davanjem službenog naziva ovakvoj vrsti zločina gdje su žrtve rodno odabrane, podiže svijest u društvu o učestalosti i raširenosti ovakvog fenomena uvelike štetnog za samo društvo. "Kao rezultat daljnjeg napretka u podizanju svijesti, Ciudad Juarez postao je primarna referenca za kritike protiv institucionalne i kulturne pristranosti meksičke države" (Corradi, 2006:10), iako Lagarde napominje kako se problem povećeg broja ubojstava žena u Meksiku ne događa isključivo u Ciudad Juarezu već diljem zemlje, što se je i detektiralo prilikom osnivanja spomenute posebne Komisije. Zaključno, kako bi se razlikovali pojmovi femicid i *feminicidio*, može se reći kako bi u ovom slučaju femicid obuhvaćao samo slučajeve ubojstava žena koji su počinjeni iz rodnih razloga, dok *feminicidio* obuhvaća veći broj zločina motiviranih na istoj osnovi kao i femicid (ubojstva, otmice, nestanci žena i djevojčica). Ipak, ono što povezuje oba naziva, i femicid i *feminicidio*, jest rodni karakter istog; "djevojčice i žene su nasilno zlostavljane iz pukog razloga što su žene" (Rodriguez, 2011:147).

Kao uvod u raspravu o povezanosti kulture i dominantnih društvenih i kulturnih obrazaca društva, odnosno države u kojoj promatramo slučaj femicida i samih uzroka femicida, mogu poslužiti tumačenja Sherry B. Ortner o nižem vrednovanju žena. "Ortnerova tvrdi da se u svakome društvu veća vrijednost pridaje kulturi nego prirodi. Kultura je sredstvo pomoću kojega čovjek obuzdava i kontrolira prirodu" (Haralambos, 1980:363). Uz to, autorica tvrdi kako ,

unatoč ranije zastupanim tumačenjima, "nije biologija ono što ženama određuje status u društvu, već način na koji svaka kultura definira i ocjenjuje žensku biologiju" (Haralambos, 1980:363). Kroz povijest, žene su bile percipirane kao bliže prirodi s čime se povezivala njihova "prirodna" uloga majki, čuvarica kuće i njegovateljica. Sličnim se bavila i britanska sociologija Ann Oakley istražujući povezanost podjele rada i roda sa zaključkom kako su podjele muških/ženskih poslova i uloga dodijeljene prema kulturi društva, a ne biologiji. Kao što će se istaknuti u narednim dijelovima rada (u odabranim studijama slučajeva), kroz prizmu kulture mogu se pokušati objasniti razlozi otpora dovođenja pitanja femicida i njegovog istraživanja u javnost, tumačenja statusa žene kao muževog vlasništva. "Kultura je okvir za organiziranje svijeta, lociranje sebe i drugih, povezivanje kolektivnih identiteta s političkom akcijom, te motiv za neku akciju i protiv nje" (Kos-Stanišić, 2009:41). Dajući dijagnozu latinskoameričke kulture, Mario Vargas Llosa naglašava kako "kultura unutar koje mi živimo i stvaramo danas u Latinskoj Americi nije ni liberalna ni demokratska. Imamo demokratske vlade, ali naše institucije, naši refleksi i naš mentalitet daleko su od demokratskog. Oni ostaju populistički i oligarhijski, ili apsolutistički, kolektivni ili dogmatski, preplavljeni socijalnim i rasnim predrasudama, uvelike netolerantni" (Vargas Llosa, 1992:17-36, cit. prema Kos-Stanišić, 2009:43). Henry Wells također razmatra odrednice latinoameričkog, odnosno preciznije hispanskog svjetonazora, te prema njemu ono određuju četiri premise: "1. fatalizam - životom vladaju sile kojima ljudi ne mogu upravljati; 2. hijerarhija - pozicija u društvu određena je rođenjem; 3. ponos (dignidad); 4. muška superiornost - vodi autoritarizmu, paternalizmu i mačizmu" (Wells, 1969:23-29, cit. prema Kos-Stanišić, 2009:57).

Na temelju prethodnih rečenice, kulturu latinskoameričkih država mogli bismo okarakterizirati kao tradicionalnu nasuprot sekularne prema razlikovanju koje izvodi Ronald Inglehart. "Za razliku od sekularnih kultura, kod tradicionalnih se naglašava: važnost religije, obiteljskih veza, neprihvatanje razvoda, pobačaja i samoubjstva, obrana autoriteta, izbjegavanje političkog sukoba, konsenzus umjesto konfrontacije, te visok stupanj nacionalnog ponosa" (Kos-Stanišić, 2009:49). Upravo prvo navedena odrednica (važnost religije), jedan je od glavnih temelja latinskoameričkih društava i važan faktor brojnih društvenih fenomena. "Katolička crkva je oblikovala latinskoameričke društvene i političke strukture, bila mozak i kraljeznica latinskoameričkoga društva i sve donedavno kontrolirala je gotovo sve aspekte života" (Kos-

Stanišić, 2009:52). Prema ²CIA-nim podacima iz 2010. u Meksiku se 82.7% građana deklarira katolicima, u Argentini 92% nominalno (dok oko 20% prakticira), u Brazilu 64.6%, Paragvaju 89.6%, Kolumbiji 79% itd. "Viđeni pod svjetlom tradicionalnog seksizma rimokatoličke etike i sekularnih ideologija poput mačizma i marijanizma, autoritarne i hijerarhijske odrednice ibero-katoličke kulture izgledno jesu naročito neprijateljski nastrojene prema ideji ženskog napretka" (Htun, 2000:192). Mačizam (*machismo*), tradicionalna odrednica kulture Latinske Amerike, "španjolska je riječ najčešće korištena pejorativno kako bi se opisalo stanje muške dominacije i superiornosti koje je legitimirano kroz patrijarhalne društvene sisteme i pojačano putem kulturnih vrijednosti i normi" (Bilmes, 1992; Mayo & Resnick, 1996, cit. prema Segrest i dr., 2003:16). Korijeni mačizma često su viđeni u snažnim ulogama španjolskih konkvistadora, vraćajući se tako na ibero-katolički utjecaj koji je ponajviše oblikovao kulturu latinskoameričkih zemalja. Pojam koji se usko povezuje s mačizmom, a zapravo je samo njegova rodna suprotnost, također ima veliku ulogu u samoj kulturi Latinske Amerike. Riječ o konceptu marijanizma, "baziranom na imidžu Djevice Marije, te se povezuje sa svetošću, pokornošću i frigidnošću" (Gil & Vasquez, 1996, cit. prema Segrest i dr., 2003:16). Također svoje korijene pronalazi u idejama i dogmama katolicizma, a važno je istaknuti kako "je marijanizam važan s obzirom na svoje ograničavajuće i stigmatizirajuće efekte na hispanске žene i ulogu u stalnom ponavljanju mačističkih stavova" (Segrest i dr., 2003:16). Nasuprot prethodno navedenom kako je marijanizam zapravo samo rodna suprotnost mačizmu, skupina autora naglašava kako je "marijanizam relevantan za oba roda, s obzirom na to da se od muškaraca očekuje da budu dominantni i da se uključe u zaštitnički paternalizam, čime se pojačava vjerovanje marijanista kako žena treba biti submisivna odgojna figura kojoj je nužna zaštita muškarca" (Nunez i dr., 2015:4).

Iako slika o stanju ravnopravnosti spolova i položaju žena u latinskoameričkoj kulturi dobiva podosta negativan predznak na temelju literature predstavljene na prethodnim stranicama, određeni statistički podaci pokazuju učinjeni napredak proteklih godina na ovom polju. Primjerice, gledajući na razini regije, u prosjeku 15% žena je članica Kongresa, te je u nekim zemljama taj postotak i viši od navednog prosjeka primjerice Argentina i Kuba 28%, Kostarika

²Podaci preuzeti sa www.cia.gov, pristupljeno: 10. srpnja 2019.

19%, Meksiko 17% (Htun, 2000:192). Također, veoma vidljiv je porast prisutnosti žena na tržištu rada s 20 na 35% od razdoblja 1970. do 1995. godine. Razlika u plaćama muškaraca i žena i dalje je znatna, no u trendu smanjivanja. Ukoliko pogledamo kako je pravno uređeno pitanje ravnopravnosti spolova u latinskoameričkim zemljama, valja istaknuti kako je u ustavima Brazila, Kube, Ekvadora, Gvatemale, Meksika i Paragvaja "ravnopravnost spolova uključen kao temeljni princip" (Htun, 2000:192). Navedeni podaci mogu se analizirati kao veliki napredak i iskorak u pitanju ravnopravnosti spolova u kulturi koja to izvorno ne njeguje, no Htun ipak daje zanimljiv zaključak: "Ne postoji jednostavan odnos kulture i roda, kulturne značajke izgledno imaju malu moć objašnjenja za promjene u odnosima roda. Kulturno vrednovanje rodne jednakosti, izgleda da je proizvod, a ne uzrok promjena u strukturi rodnih odnosa. Kada se rodni odnosi mijenjaju, tada se, u odgovoru na to, mijenja i kultura" (Htun, 2000:193-194).

Ovaj teorijski pregled ponudio je nekoliko odrednica ključnih za daljnje razumijevanje teme. Prvenstveno, na početku čitanja ovog rada, važno je upoznati se sa samom definicijom femicida, o kakvom zločinu je riječ, koje radnje obuhvaća, te važnost rodne nesnošljivosti kao motiva za isto. Također, na prethodnim stranicama predstavljeni su teorijski pristupi koji zahvaljujući različitim bazama na kojima počivaju na različite načine objašnjavaju femicid te se fokusiraju na različite aspekte istog. Tako se feministički pristup bavi nejednakom raspodjelom moći u društvu i nasiljem kao iskazom istog, dok se korištenjem kriminološkog pristupa prikupljaju podaci o državljanstvu žrtve, dobnoj skupini kojoj pripada i sl. Kako bi se razumio fenomen femicida u Latinskoj Americi, a posebice slučaj Ciudad Juareza, treba se posvetiti pozornost i raspravi oko konačnog naziva za zločin femicida, odnosno hoće li se u upotrebi koristiti engleska verzija *femicide* ili španjolska inačica *feminicidio*. Potonja je posebno zanimljiva za studiju slučaja u narednom dijelu rada s obzirom na to da uključuje aspekt nemarnosti državnih institucija i općenito cjelokupnog sustava po pitanju kažnjavanja zločina femicida te poticanja društva na suočavanje s ovim fenomenom.

Najvažniji dio ovog teorijskog pregleda odnosi se na raspravu o važnosti kulture i dominantnim kulturnim obrascima latinskoameričkog društva. Za prvotno zanemarivanje slučajeva femicida i rješavanja pitanja istog, traže se uzroci u samim temeljima na kojima to isto društvo počiva. Kreće se od važnosti Katoličke crkve i tradicionalno postavljenih uloga žena i

muškaraca u obitelji, ali i u društvu općenito. Uloga muškarca kao snažne ikone i glave obitelji datira još iz razdoblja španjolskih konkvistadora koji su važan dio latinskoameričke kulture. Na spomenuto se nadovezuju dva pojma razrađena u prethodnim poglavljima, mačizam i marijanizam kao dva rodno suprotna koncepta koja zapravo upućuju na istu problematiku-neravnopravnost spolova u društvu. Odabrane studije slučaja u narednim poglavljima trebale bi dati konkretniju sliku svega što je predstavljeno i raspravljeno u ovom teorijskom pregledu, baveći se konkretnim događajima, reakcijama vlasti i domaće javnosti, izvještavanjem lokalnih medija o istome te reaktivnim mjerama koje su poduzete, ali i one koje su izostale. Predstavljene slučajeve imaju zadatak odgovoriti na postavljeno istraživačko pitanje- koje su posebitosti slučajeva femicida u Latinskoj Americi, u ovom slučaju u Meksiku i Gvatemali? Cilj je nakon predstavljanja teorijskog određenja pojma i pravaca koji ga pojašnjavaju uz apsolutno nezanemarivu varijablu dominantne kulture društva razumijeti specifičnosti slučajeva femicida u Meksiku i Gvatemali s obzirom da se radi o slučajevima s različitim akterima i procesima unutar istog.

3. STUDIJE SLUČAJEVA

3.1. FEMICID U MEKSIKU- CIUDAD JUAREZ

Slučaj koji je izabran kao prvi za analizu fenomena femicida u Latinskoj Americi jest slučaj Meksika, točnije Ciudad Juareza. Razlozi odabira upravo spomenute države, a zatim i konkretnog grada bili su podosta jednostvni. Naime, pri pretraživanju pojma femicid, a zatim i femicid u Latinskoj Americi, velika većina nalaza i dostupne literature spominje upravo odabrani slučaj. Zapravo, na temelju toga mogli bismo zaključiti kako se bavljenjem pitanjem femicida u Latinskoj Americi ne može zaobići slučaj ovog meksičkog grada. Nadalje, kao što je i obrazloženo u teorijskom dijelu rada, pitanje nasilja nad ženama, a onda i femicida podosta je kontroverzno za latinskoamerička društva, mnogi slučajevi nisu zabilježeni i javno istraživani, tako da se može pojaviti problem nedovoljne dostupnosti potrebnih podataka za kvalitetnu analizu. S obzirom na činjenicu da je riječ o najpoznatijem slučaju femicida u Latinskoj Americi, podaci i stručna literatura ipak su bili lakše dostupni. Također, ovaj slučaj nudi nekoliko objašnjenja femicida (od specifičnog graničnog položaja Ciudad Juareza, utjecaja narkokartela i prostitucije, promjena u dominantnim "ulogama" muškaraca i žena, položaja žena na tržištu rada, utjecaja NAFTA-e) o kojima će opširnije biti riječ u narednim poglavljima. U literaturi su prethodno navedena potencijalna objašnjenja femicida podijeljena u nekoliko kategorija. "Promatrači ukazuju na set ekonomskih, društvenih, političkih i kulturoloških faktora koji uključuju a) rapidan rast populacije u pograničnom gradu, b) tranzitno stanovništvo ekonomskih migranata i puknuće veza u zajednici, c) niske plaće i loši uvjeti rada u maquilama³ i d) slabosti korumpirane vlade, policije i pravosudnih institucija" (Ensalaco, 2006:420).

Ovaj je odjeljak strukturiran na način da će uvod ponuditi općenite informacije o Ciudad Juarezu i osobitostima grada na granici Meksika i SAD-a što se povezuje s narkokartelima koji su aktivni na tom području, zatim je nužno pojasniti značaj NAFTA-e i utjecaj istog na promjenu pristutnosti žena na tržištu rada i kakve je to posljedice imalo na odnose u društvu. Nadalje, ključno je pozabaviti se samim slučajevima femicida, konkretnim brojkama (koje variraju zbog ranije navedenih razloga), te reakcijama javnosti, vladajućih, medija i raznih organizacija na

³Pojam objašnjen na stranici 16.

spomenuto. Cilj je smjestiti fenomen femicida u dinamiku meksičkog društva, objasniti se kako se to odrazilo na samo društvo, kako se interpretira, te koje su mjere poduzete (a koje su izostale) kako bi se ono reduciralo.

3.1.1. POLOŽAJ CIUDAD JUAREZA I ZNAČAJ ISTOG

Ciudad Juarez, šesti je po veličini grad u Meksiku, smješten u državi Chihuahua i najveći grad regije na sjeveru granice s SAD-om, odnosno južno od El Pasa, Teksasa. Do 1888. nosio je naziv El Paso del Norte, a novo ime Juarez dodijeljeno je u čast vođe revolucije protiv francuske vlade, Benita Juareza⁴. Procjenjuje se populacija od 1.5 milijuna stanovnika, te druga najveća stopa homicida nakon glavnog grada, Mexico Cityja. Prema novijim podacima, ⁵Ciudad Juarez dvadeseti je najopasniji grad na svijetu s 5616 ubijenih na broj od 100 000 stanovnika, iako je prijašnjih godina nosio naziv najopasnijeg i najnasilnijeg grada na svijetu. "Period od 2008. do 2012. godine označava najveći porast nasilja u spomenutom gradu zbog tadašnjih borbi najvećih kartela, Sinaloa i Juarez, oko lukrativnih ruta za krijumčarenje droge u Sjedinjene Američke Države. 2010. godine, u periodu najvećeg nasilja i borbi, procjenjuje se da je dnevno ubijeno 10ero ljudi"⁶. S obzirom na alarmantna događanja, ubrzo nakon što je došao na vlast, predsjednik Felipe Calderon (2006-2012) objavio je rat kartelima i proveo mjere kojima su tisuće pripadnika vojnog osoblja postavljeni kako bi zamijenili lokalnu policiju. Poduzete mjere zapravo su polučile kontraefekt izazivajući nasilje manjih bandi. Početkom mandata njegova nasljednika (Enrique Pena Nieto (2012-2018), stopa ubojstava bila je u padu, no od 2015. godine su u ponovnom porastu. Trenutni predsjednik Andres Manuel Lopez Obrador (u mandatu od kraja 2018. godine) planira uvesti novu strategiju kombiniranja policijskih i vojnih snaga u borbi protiv kartela (Crf.org, 2019). Na temelju predstavljenih podataka, moglo bi se zaključiti kako najpoznatiji slučajevi femicida upravo tamo nisu iznenađujući i kako bi se isto zapravo moglo i očekivati s obzirom na kontekst grada. Ipak, cilj ovog rada je ponuditi argumentirana objašnjenja o naravi femicida u Juarezu na temelju prikupljenih podataka i konzultiranja stručne literature.

⁴Opširnije <https://www.britannica.com/place/Juarez-Mexico>, pristupljeno: 15. srpnja 2019.

⁵<https://www.worldatlas.com/articles/most-dangerous-cities-in-the-world.html>, pristupljeno 21. kolovoza 2019.

⁶<https://www.nationalgeographic.com/magazine/2016/06/juarez-mexico-border-city-drug-cartels-murder-revival/>, pristupljeno 18. kolovoza 2019.

Period s kojim započinje aktivnije bavljenje temom femicida u Meksiku jest 1993. godina kada se navodi da "započinje desetljeće dug val rodnog nasilja, te zanemarivanje meksičkih vlasti na federalnoj i državnoj razini u istraživanju i preveniranju te pojava kampanja koje uključuju ženske organizacije, oragnizacije za ljudska prava, te regionalna i međunarodna tijela za pitanja ljudskih prava sa zajedničkim ciljem za okončanje nasilja i promoviranje poštivanja ženskih prava kao ljudskih prava" (Ensalaco, 2006:418). Dostupne brojke govore o 230-370 ubojstava žena u periodu od 1993. do 2003. godine (brojke variraju ovisno o izvorima poput The General Prosecutor's Office of the State of Chihuahua, Comision Nacional de Derechos Humanos CNDH, Casa Amiga, Inter-American Commission of Human Rights IACHR). Također, treba nadodati i alarmantan broj nestalih koji je bio oko 300. "To znači da je isti broj nestalih žena kao i broj mrtvih, s implikacijom da bi stvarni broj mrtvih mogao biti oko 600 žena, s prosjekom od 60 ubijenih svake godine" (Ensalaco, 2006:418). Analiza predstavljena u članku Marka Ensalaca (2006) dijeli počinjene zločine nad ženama u dvije kategorije. Prva se odnosi na pojedinačne slučajeve povezane s nasiljem u obitelji te nasiljem povezanim s krijumčarenjem droge. Žrtve tih zločina većinom su žene su svojim dvadesetim ili tridesetim godinama života. Druga kategorija obuhvaća serijska ubojstva. Žrtve su pretežito starosti od 11 do 20 godina (najveći broj njih od 13 do 19 godina) sa sličnim fizičkim karakteristikama. "Mnoge od tih žena su bile zaposlene u *maquilama*, mnoge "nestale"su -zapravo otete- kasno u noći nakon odlaska iz *maquila* ili ponekad nakon odlaska iz disko klubova" (Ensalaco, 2006:420). Naredno poglavlje pojasnit će utjecaj neoliberalnih mjera na ekonomske prilike i tržište rada u Meksiku, te kako se to odrazilo na općenit položaj žena uz pojašnjenje dosad često spomenutih *maquila* ili maquiladora.

3.1.2. NAFTA I MAQUILADORE

Govoreći o uvođenju neoliberalnih ekonomskih politika u Meksiku, prvenstveno valja raspraviti ulogu NAFTA-e (North American Free Trade Agreement). Sjevernoamerički sporazum o slobodnoj trgovini potpisan krajem 1992. godine i stupio na snagu početkom 1994.godine, sporazum je Kanade, SAD-a i Meksika kako bi se sistemski eliminirala većina tarifnih i netarifnih barijera za razmjenu i investicije između zemalja potpisnica (Naftanow.org, 2019). U kontekstu NAFTA-e važno je proučiti kakav je utjecaj ovaj sporazum imao na tržište

rada i plaće u Meksiku općenito, zatim spuštajući se na razinu područja sjevera Meksika u blizini granice s SAD-om, te naposljetku mjerenje konkretnih efekata u Ciudad Juarezu te kakva je poveznica spomenutog s prisutstvom i raširenošću fenomena femicida.

Iako postoje brojna istraživanja kojima se pokušava objasniti utjecaj pristupanja NAFTA-i i uvođenje mjera iste na domaće gospodarstvo, te posebice porast/pad razlika u plaćama, zaključci raznih autora ipak ne nailaze na konkretnu presudu o spomenutom. "Činjenica da se porast nejednakosti plaća dogodio u istom periodu tržišne liberalizacije bila je zagonetna s obzirom da je većina ljudi smatrala Meksiko zemljom s mnoštvom nekvalificiranih radnika, a pretpostavke konvencionalne teorije razmjene za takav tip država bile su da bi smanjenje tržišnih barijera trebalo voditi smanjenju razlika u plaći između nekvalificiranih i kvalificiranih radnika" (Esquivel, 2003:562). "S jedne strane, neki autori zaključuju kako vanjska trgovina objašnjava obrazac nejednakosti plaća u Meksiku, dok drugi autori sugeriraju kako su tehnološke promjene glavna snaga koja određuje ovu varijablu" (Esquivel, 2003:563).

Iako o spomenutom postoje različite teorije i analize, za potrebe teme femicida u Meksiku, glede teme tržišta i tržišne liberalizacije, nužno je spomenuti *maquiladore*. "Maquiladora je španjolski termin za tvornicu smještnu u blizini američko-meksičke granice koja posluje na temelju povoljnih duty-free i tax-free baza" (Investopedia.com, 2018). Maquiladore funkcioniraju na principu da je središte kompanije smješteno u SAD-u, dok se proizvodnja seli u susjedni Meksiko. "Postoje tisuće maquiladora, proizvođači sve od odjeće i elektronike, do auta, dronova, medicinskih uređaja, dijelova za avione i mnoge druge. Maquiladore su privlačne kompanijama ne samo zbog obaveza koje su reducirane, već i zato što je meksička radna snaga u većem broju i značajno jeftinija nego američka." Radna snaga u najvećem broju su mlade i neobrazovane žene kojima se daje kratka i jednostavna obuka za tek nekoliko radnji. Te su žene neudane, te se također strogo kontrolira jesu li trudne.

Kako se maquiladore uklapaju u priču o femicidu? O snažnijem uvođenju mjera neoliberalne ekonomske politike ponajviše se govori od 1994. godine, što je u periodu do 1998. bila najveća strukturalna promjena u meksičkom društvu, uz siromaštvo, nezaposlenost, dezintegraciju poljoprivrednih gospodarstava i migracije, te dodajući i državnu krizu institucija (Olivera, 2006:107). Prethodno spomenuto se direktno povezuje s dotada poprilično statičnom

prirodom odnosa u meksičkom društvu. Konkretno, "manjak poslova za muškarce, kako kažu izvješća, promijenio je tradicionalnu dinamiku odnosa između spolova ...stvarajući konfliktu situaciju prema ženama (zato što promjene u obrascima zapošljavanja) nisu bile popraćene promjenama u tradicionalnim patrijarhalnim ponašanjima i mentalitetima ili stereotipnim viđenjima društvenih uloga muškaraca i žena" (CEDAW, 2005:7-11, Olivera, 2006:107). Spomenute strukturalne promjene u društvu i siromaštvo rezultiralo je sve većom pojavom žena na tržištu rada koje su se do tada pretežito bavile radom kod kuće. Žene su se našle u nepovoljnijem položaju izričite nejednakosti s mnogo manjima plaćama te radeći u lošim uvjetima, u prosjeku 10-12 sati dnevno (upravo u maquiladorama). "Masivna integracija žena na tržištu rada u potrazi za plaćom efektivno je uništila tradicionalni model rodne podjele rada bez promjene kolektivne svijesti da žene ovise o muškarcima i da su njihove obaveze kod kuće" (Olivera, 2006:109). Upravo prethodno spomenuto spada pod *backlash*⁷ teorije femicida. Dakle, prema danoj definiciji pojma *backlash*, velika promjena u društvu koja se dogodila pojavom većeg broja žena na tržištu rada izazvala je (u ovom slučaju veoma negativnu) reakciju. Muškarci su krivili žene za uzimanje njihovih poslova na tržištu rada, no ono što je izazivalo snažniju reakciju jest nepodudaranje takve situacije s načinom na koji funkcionira meksičko društvo i podjele uloga u istom. "Meksička kultura smatra se odgovornom za produciranje mačizma, rezultirajući nemoću meksičkih muškaraca da prihvate žensko zapošljavanje izvan kuće i njihovu prateći samostalnost. Ovaj pristup sugerira da kako je nezaposlenost muškaraca rasla i njihove plaće padale do razine nedostatnosti za brigu za svoju obitelj, njihovo samopouzdanje je padalo zajedno s mogućnošću njihova funkcioniranja kao glava obitelji. Kako bi kompenzirali gubitak muškog identiteta, muškarci su pribjegavali nasilju nad ženama" (Weissman, 2004:807). U kontekstu spomenutog možemo se vratiti na ranije navedene odrednice hispanskog svjetonazora Henryja Wellsa koji uz spomenuti mačizam navodi i snažan osjećaj ponosa (*dignidad*) koji je u ovim situacijama iznimno narušen što izaziva snažne reakcije poput onih pribjegavanja nasilju. Ovo poglavlje mogli bismo okarakterizirati kao poglavlje političke ekonomije nasilja (citirana autorica D. Weissman je upravo tako i nazvala svoj rad) zato što se kroz prizmu neoliberalnih promjena u meksičkoj ekonomiji i uvođenju NAFTA-e promatraju

⁷snažan osjećaj unutar grupe ljudi koja reagira na promjenu ili nedavne događaje u društvu ili politici (<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/backlash>)

promjene u odnosima u društvu uzrokovane upravo spomenutim što je, nažalost, rezultiralo fenomenom femicida.

3.1.3. REAKCIJE VLASTI I ORGANIZACIJA

Iako je većina pozornosti tijekom poglavlja posvećena ekonomskim komponentama koje su uzrokovale slučajeve femicida, kroz prikaz reakcija vlasti, policije i ostalih organizacija cilj je ponuditi preostala objašnjenja koja su dana za otkrivene slučajeve ubojstava/nestanka žena. Naglašava se kako je nekolicina nepristranih promatrača ovih slučajeva (poput CNDH⁸ Meksiko, Amnesty International, UN-ova specijalna izvješća, IACHR⁹) uputila kritike vlastima države Chihuahua (u kojoj je smješten Ciudad Juarez) zbog neuspjeha po pitanju istraživanja, procesuiranja, kažnjavanja te preveniranja ovih rodno motiviranih zločina. Upravo spomenuto možemo povezati s upotrebom riječi feminicidio kojem je Marcela Lagarde dodala aspekt neuspješnog bavljenja vlasti ovim slučajevima. Upućuje se na prakse nedovoljno brzog reagiranja na slučajeve ubojstva ili nestanka žena. Primjerice, nakon prijave nestale žene, lokalna policija bi običavala započeti istragu tek nekoliko dana kasnije. U slučaju koji opisuje izvješće CNDH 1998. policija nije započela potragu za ženom čiji je nestanak prijavljen 18. veljače do 21. ožujka- 31 dan nakon što je lokalno stanovništvo već otkrilo njezino tijelo (Ensalaco, 2006:421-422). Nadalje, kritike su upućene za slučajeve provođenja neadekvatnih istraga (npr. neadekvatno ophođenje na mjestima zločina i prilikom prikupljanja dokaza). Ono što je također važno naglasiti jest činjenica kako "medicinski ispitivači nisu uspjeli pronaći tragove sperme ili stidne dlake na na žrtvama koje su očigledno bile žrtve seksualnog nasilja; u drugim slučajevima medicinski ispitivači nisu uspjeli spomenuti seksualni napad u svojim izvješćima, možda kako bi prekrili seksualnu prirodu ovih nasilnih zločina" (Ensalaco, 2006:422). Također, brojni su propusti učinjeni tijekom procesa identifikacije žrtava.

Glede propusta prilikom kaznenog progona, IACHR ističe "ukupnu neučinkovitost u provođenju pravde kao i nemarnost vlasti te manjak političke volje. Komisija je zaključila kako nije bilo pravog određenja u potrazi za efektivnim odgovorom" (Ensalaco, 2006:423). Zaključci

⁸Comision Nacional de los Derechos Humanos (Nacionalna komisija za ljudska prava)

⁹Inter-American Commission on Human Rights

mnogih istraživača slučajeva u Ciudad Juarezu upućivali su na to da je stvoreno ozračje kao da takva vrsta zločina zapravo nije prioritet za istrage i daljnje procedure kažnjavanja. Također, policija često u svojim istragama upućuje na to da su žrtve ubojstva vjerojatno bile prostitutke, aludirajući na to da su samim time same krive za svoju sudbinu, da su također bile povezane s narkokartelima ili preminule tijekom borbi nekih od uličnih bandi. Uz ranije predstavljenu analizu maquiladora gdje je većina radne snage mlade, neudane žene koje rade u lošim uvjetima (radno vrijeme od 10-12 sati, niske plaće, loši higijenski uvjeti), nadodaje se kako upravo zbog veoma niskih plaća, žene se često okreću prostituciji kako bi preživjele čime se možemo vratiti na prethodne rečenice o tome da ako su žrtve ubojstava bile prostitutke, njihov slučaj se ne smatra toliko važnim za daljnju istragu.

Kako ranije spomenute organizacije naglašavaju neadekvatno provedene istrage, ophođenje sa slučajevima, također valja posvetiti pozornost i odnosu prema obitelji žrtava ubojstva. Uz vrednovanje slučajeva ubojstava žena kao manje važnih i neprioritetnih za istragu, meksičke vlasti desetljećima opisuje i veliki stupanj korumpiranosti. "Policija je bila neuspješna u informiranju obitelji o tijeku istrage; tijela žrtava su pogrešno identificirana i obitelji su pogrešno informirane o sudbininjihovih najbližih; propustili su osigurati psihološka savjetovanja ili druge usluge u zajednici koja je doživjela desetljeće traume otmica, seksualnog mučenja, ubojstava i nestanaka" (Ensalaco, 2006:426). Upravo je to potaknulo obitelji nekoliko žrtava na osnivanje vlastitih organizacija od kojih je jedna Nuestras Hijas de Regreso a casa (May Our Daughters Return Home) 2001. godine. Uloge tih organizacija većinom se odnose na potragu i identifikaciju žrtava, a uz prethodno spomenutu najpoznatije su još Voces sin Eco i Las Mujeres de Negro. S obzirom da odgovore o njihovim kćerima/majkama često ne dobiju, obitelji žrtava se najčešće okreću navedenim organizacijama u potrazi za odgovorima.

Postavljeno istraživačko pitanje glasi: koje su posebitosti slučajeva femicida u Latinskoj Americi? Kako bismo sumirali glavne odrednice ovog poglavlja, možemo odgovoriti na pitanje referirajući se na slučaj Meksika. U slučaju Ciudad Juareza može se zaključiti kako slučajeve femicida uvelike određuje granični položaj grada i koncentriranost glavnih narkokartela i bandi što upućuje na visoku stopu nasilja u gradu. Uz to, veoma važna odrednica su maquiladore i uvođenje neoliberalnih mjera u meksičku ekonomiju (uz NAFTA-u) što je dovelo žene na tržište

rada. Upravo potonje uvodi u ključnu odrednicu posebitosti slučaja, a to je kultura mačizma i marijanizma što pridonosi vrednovanju žena kao sekundarnih, a samim time sekundarnima su označeni i slučajevi nestanaka i ubojstava žena, također često viđeni kao opravdani i dijelom dominantne kulture (ne)ravnopravnosti spolova.

3.2. FEMICID U GVATEMALI

Drugi odabrani slučaj za analizu slučajeva femicida u Latinskoj Americi odnosi se na slučaj Gvatemale. Ovo će poglavlje slijediti sličan obrazac kao i prethodno poglavlje. Prvenstveno, valja objasniti zašto je odabran upravo slučaj Gvatemale za analizu. Upravo su broježani podaci o ubijenim ženama u periodu od jedne godine (oko 695 ubijenih 2010., 560 2012. prema podacima Amnesty Internationala) bili dovoljno alarmatni da signaliziraju kako je riječ o zemlji s povećom stopom femicida (najveći broj slučajeva femicida uz susjedni El Salvador i Honduras) i potaknu na istraživanje uzroka. Gvatemala, El Salvador i Honduras pripadnici su regije Sjevernog trokuta, a "već je nekoliko godina Sjeverni trokut najnasilnija svjetska regija koja se nalazi izvan aktivnih ratnih zona" (Kos-Stanišić, 2018:258). Također, podatak koji je jednako, a možda i više alarmantan jest činjenica da je manje od 4% slučajeva rezultiralo osuđujućom presudom počinitelja zločina.¹⁰ Žrtve su najčešće mlade i siromašne žene starosti od 13 do 30 godina. "Oblici nasilja uključuju seksualni napad, fizičko mučenje te sakaćenje prije nego što su žene ubijene i ostavljene na javnim mjestima" (Velasco, 2008:398).

Prilikom jednostavne pretrage informacija o femicidu u Gvatemali najčešće se spominje fenomen nekažnjavanja uzrokovan neučinkovitošću vlasti i neispravno provedenim istragama. Brojna međunarodna tijela i organizacije daju svoja izvješća o slučajevima nasilja nad ženama u Gvatemali. Tako je, primjerice, the Guatemala *Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights* u svom izvješću istaknuo da su "femicid i rodno uvjetovano nasilje od najveće brige te da je okrutnost kojom su neki od tih zločina počinjeni pokazala duboko ukorijenjene obrasce diskriminacije u društvu, te također pokazala manjak institucionalnih mjera da se oni

¹⁰Prema podacima Julie Suarez i Marty Jordan: Three thousand and Counting; A report on Violence Against Women in Guatemala, 2007

riješe" (Musalo i Bookey, 2013:266). Isto tako, prema tvrdnjama IACHR-a, upućuje se kritika vlastima "za stvaranje okruženja pogodnog za kronično ponavljanje činova nasilja nad ženama" (Musalo i Bookey, 2013:266). Cilj ovog poglavlja, kao i prethodnog, jest objasniti pozadinu femicida u odabranoj zemlji, prikazati koji su društveni, povijesni i kulturni aspekti utjecali na ovakvu statistiku.

3.2.1. GRAĐANSKI RAT U GVATEMALI (1960-1996)

Iako se istraživanje koncentrira na slučajeve femicida u posljednjih 20 godina, dakle počevši od 2000., prilikom traženja uzroka i pokušaja generalizacije slučajeva, važno je posvetiti pozornost i građanskom ratu u Gvatemali koji je započeo početkom 60-ih godina prošlog stoljeća i trajao do 1996. godine. Naime, taj se dugotrajni rat spominje kao period velikog broja slučajeva nasilja nad ženama (a posebica žena pripadnica autohtonih naroda) što je za naredna razdoblja stvorilo ozračje opravdavanja takvih činova zajedno sa jednako dominantno kulturom mačizma kao i u Meksiku. Ono što se često naglašava uz aspekte ovog rata jesu upravo žene žrtve nasilja i obrazac korištenja silovanja kao čin poniženja i pobjede suprotne strane (zato što se ponovno žena smatrala posjedom muškarca).

Rat započinje 1960. godine kada su lijevo orijentirane gerilske skupine preuzele dotada vladine oružane snage. "Prvi val gerile počeo je 1960-ih u istočnom dijelu države, a gerilci su bili *ladino* (mestici) seljaci" (Kos-Stanišić, 2012:250). Na vlast dolazi general Miguel Ydigoras Fuentes. Uz ovaj građanski rat nužno je spomenuti i djelovanje SAD-a, o čemu svjedoči da su "američki vojni savjetnici transformirali gvatemalsku vojsku u modernu discipliniranu kontrapobunjeničku vojsku koje se pretvorila u "stroj za ubijanje" i najbrutalniju vojsku Latinske Amerike" (Kos-Stanišić, 2012:251). Tijekom godina ratovanja ubijen je i velik broj pripadnika autohtonih naroda (podaci govore da su 83% svih ubijenih bili pripadnici Maja) koji su na kontekst događanja reagirali oružanom obranom. "Oružana pobuna Maja odvijala se paralelno i povezano s transformacijom grassroots-organizacija Katoličke crkve i postupnim artikuliranjem teologije oslobođenja" (Kos-Stanišić, 2012:251), uz stvaranje *Comite de Unidad Campesina* (CUC). Procjenjuje se da je samo tijekom perioda 80-ih godina ubijeno ¹¹100 000 ljudi uz 40 000

nestalih. Od 1985. godine možemo pratiti proces duge tranzicije "iz vojnog režima u demokratski i pokušaje institucionalizacije demokracije" (Kos-Stanišić, 2012:252). Tijekom 1996. godine održani su mirovni pregovori pod vodstvom tada novoizabranog predsjednika Alvara Arzua, naposljetku potpisani u prosincu iste godine. Od tada nominalno se uvode demokratske promjene i teži se formiranju institucija koje bi te promjene i provele, no bez velikih uspjeha što predstavlja jedan od ključnih problema za ovu temu. "Post-ratnu Gvatemalu muče nove forme nasilja uzrokovane od strane vojnih i policijskih članova, paravojnih i gerilskih snaga te uličnih bandi" (Ogrodnik i Borzutzky, 2011:57). Pripadnici navedenih struktura potpisivanjem mirovnog sporazuma prestali su biti dijelom vladajuće strukture, no velik broj njih ostao je u bliskim kontaktima sa strukturama vlasti.

Iako postoji opsežna literatura o uzrocima i posljedicama građanskih ratova, "studije ponajviše govore o općenitim problemima ljudske sigurnosti. Bave se žrtvama, nestalima i onima koji su razmješteni. Generalna literatura ne tretira rod kao korisnu analitičku kategoriju za proučavanje posljedica sukoba, te se time implicitno pretpostavlja da su iskustva muškaraca i žena tijekom rata slična" (Leiby, 2009:446). Kao u medijima, tako i u literaturi, slučajevi silovanja tijekom ratnog sukoba često se objašnjavaju kao devijantno ponašanje nekolicine ratnika. "Seksualno nasilje može biti viđeno kao još jedno sredstvo kako bi se potkopala snaga protivnika. Seksualno nasilje može biti naročito "efektivno" demoralizirajuće sredstvo, posebice u društvima s snažno zadržanim običajima glede ženske časti i seksualne čistoće" (Leiby, 2009:449). Rad autorice Michelle L. Leiby istražuje korištenje seksualnog nasilja kao metode ratovanja u slučajevima građanskih ratova u Gvatemali i Peruu. Za slučaj Gvatemale, autorica tvrdi kako o tom slučaju ponajviše govori kontekst događaja, točnije "skoro polovica zabilježenih slučajeva seksualnog nasilja bili su znak kampanje općeg terora protiv civila. Od tih slučajeva, 44% njih se zbio tijekom "čišćenja" zajednica i masakra s obraćanjem vrlo malo pažnje na identitet individualne žrtve" (Leiby, 2009:460). Ono što se može zaključiti iz ovog kratkog prikaza građanskog rata jesu trajne posljedice koje je period od skoro 40 godina građanskog rata imao navisoku toleranciju nasilja općenito, percepciju žena i njihovu ulogu u društvu, viđenje njih kao vlasništva muškaraca, te samim time i korištenjem silovanja kao ratnog sredstva poniženja protivničke strane i povrede njihove imovine.

3.2.2. KONTEKST NASILJA NAD ŽENAMA TIJEKOM 2000.-ih

Kao što je predstavljeno u prethodnom poglavlju, naslijeđe građanskog rata od skoro četrdeset godina, svakako je postavilo temelje za funkcioniranje današnjih društvenih, ekonomskih i drugih prilika u Gvatemali. To svakako vrijedi i veliku nejednakost spolova, dominantnu kulturu mačizma, velike stope siromaštva itd. Prije predstavljanja konkretnih slučajeva femicida, valja obratiti pozornost na podatke o ekonomskoj aktivnosti žena u Gvatemali. Primjerice, Ogrodnik i Borzutzky (2011) navode kako je 38.3% žena dijelom ekonomski aktivne populacije, 29.8% žena je siromašno (uz 24.6% muškaraca). Iako se razlika u plaćama muškaraca i žena smanjila s 28 na 18%, ona i dalje ostaje na poprilično visokoj razini, posebice zato što je "smanjenje razlika dijelom uzrokovano padom plaća muškaraca" (Ogrodnik i Borzutzky, 2011:59). Postotak pismenih žena kreće se oko 65-70% (ovisno o izvoru podataka) što svakako signalizira zanemarivanje važnosti obrazovanja i ulaganja u isto, posebice kada su žene u pitanju. Situacija je češće i mnogo lošija za žene pripadnice Maja zato što mnoge ne govore španjolski te su samim time zakinute za brojne usluge države.

Kada se počinjeni zločini krenu detaljnije analizirati, jedno od prvih pitanja jest tko su počinitelji tolikih zločina? Najčešći odgovor upućuje na pripadnike skupina organiziranog kriminala i raznih bandi. Spomenute skupine održavaju dobre veze sa svim strukturama vlasti (zato što su institucije na niskoj razini demokracije, učinkovitosti i sl.), što im kasnije osigurava sigurnost od nekažnjavanja za počinjene zločine. Primjerice, Giovanna Lemus iz GGM-a (Grupo Guatemalteco de Mujeres) te koordinatorica Red de No Violencia Contra la Mujertvrđi kako se određeni broj slučajeva femicida pripisuje upravo skupinama organiziranog kriminala, no kako se opet ne može u cijelosti tvrditi da su spomenuti jedini počinitelji zločina. Ipak kada je riječ o njima, Lemus svjedoči o sljedećem: "Gvatemalaje prešla iz rata u mir, ali izašla s organiziranim kriminalom i tajnim skupinama koje negiraju prava i integritet svih žena te se prolaze nekažnjeno. Članovi skupina organiziranog kriminala će stići na mjesto zločina prije policijskih službenika i ukloniti dokaze i prije nego što policija stigne" (Suarez i Jordan, 2007:3). Osim skupina organiziranog kriminala, dio počinitelja zločina femicida upućeno je raznim bandama koje su se u Gvatemali i području srednje Amerike pojavili početkom 1990-ih. Među najpoznatijim bandama nalaze se *mare*, odnosno *marerosi*. Članovi spomenutih skupina "su

proizvod viktimizacije kojoj su bili izloženi od najranije mladosti, ali i društvene i političke ravnodušnosti zemalja u kojima su živjeli. Fenomen *mara* je vrlo kompleksan i posljedica je više čimbenika. No činjenica je da su *mare* transnacionalne kriminalne organizacije koje koriste nasilje i krše ljudska prava, te da uvelike pridonose nesigurnosti podregije" (Kos-Stanišić, 2012:34-36). Percepcija žena kao vlasništva muškarca i samim time povreda vlasništva kao instrument pobjeđivanja neprijatelja, viđen je i u slučajevima borba suparničkih bandi. "Ako se član bande želi osvetiti drugom članu bande, on će ubiti djevojku svog neprijatelja kako bi uništio njegov najvrijedniji posjed" (Suarez i Jordan, 2007:3).

Sljedeće objašnjenje slučajeva femicida odnosi se na obiteljsko nasilje. Ne postoji suglasnost među autorima i raznim organizacijama o postotku koji slučajevi obiteljskog nasilja zauzimaju u slučajevima femicida. Dok neki izvori tvrde kako je obiteljsko nasilje glavni uzrok velike većine slučajeva femicida, drugi izvori obiteljskom nasilju kao glavnom uzročniku femicida pripisuju manje od 50% slučajeva. Kao i u prethodnoj studiji slučaja, ono što je naročito problematično u kulturi mačizma jest činjenica da se žene obrazuju, postaju aktivnije na tržištu rada i ne žele biti vezane izričito uz ulogu kućanice. Isto tako, muškarci krive žene za otimanje poslova i njihovu povećanu nezaposlenost uz dominantno uvjerenje kako je ženi ipak mjesto isključivo kod kuće te se njihovom samostalnošću narušava njihov muški ponos (dignidad), inače podosta važan u latinskoameričkoj kulturi. Prema podacima *Fundacion Sobrevivientes* (Organizacija preživjelih) godišnje se zabilježi 16 000 slučajeva obiteljskog nasilja u Gvatemali (uz to treba dodati velik broj slučajeva koji se ne prijave). Ono što žene dovodi u rizik od femicida jest slučaj ukoliko na vrijeme ne odluče napustiti dom i nasilnika, što se često ne događa zbog straha od većeg nasilja ili nedovoljne ekonomske (a i bilokakve druge) samostalnosti žene. Također, žrtve često ne prepoznaju obiteljsko nasilje kao nešto što s čim bi trebale izaći u javnost i prijaviti zbog i dalje dominantnog vjerovanja kako to nije javna stvar već nešto što mora ostati u četiri zida, dok "strah od progovaranja o obiteljskom nasilju osnažuje nasilnika da izražava svoje emocije putem agresije" (Suarez i Jordan, 2007:4).

3.2.3. KULTURA NEKAŽNJAVANJA

Kao što je i bilo spomenuto u uvodnom dijelu poglavlja, uz femicid u Gvatemali najčešće se povezuje kultura nekažnjavanja ovih zločina gdje se tek 4% slučajeva zatvara osuđujućom

presudom počinitelju. Cilj je opširnije predstaviti i objasniti ovaj specifični fenomen, uz predstavljanje konkretnih slučajeva. Također, iako je nekažnjavanje počinitelja u ovim slučajevima pravilo, a ne iznimka, to ne znači da u Gvatemali ne postoje pravne regulative ovog pitanja. U narednim poglavljima (stranice 26-27) također će se predstaviti ključni zakon iz 2008. godine i odredbe istog.

Iako od ukupnog broja od 550 do 650 slučajeva femicida godišnje, mnogi slučajevi ostaju bez imena i nepoznati javnosti, slučaj Marie Isabel Franco može poslužiti kao materijal koji može pokazati neaktivnost vlasti u ovom pitanju. Maria Isabel Franco, 15-godišnja djevojka, nestala je 16. prosinca 2001. godine. Kroz nekoliko dana nakon neuspješne potrage, 18. prosinca pronađena je mrtva. Njezina majka, Rosa Franco, svjedoči o nezainteresiranosti vlasti da riješe slučaj njezine kćeri s objašnjenjima kako je ubijena najvjerojatnije bila članica neke ulične bande ili prostitutka te stoga njezino ubojstvo nije iznenađujuće, a ni toliko vrijedno pozornosti. Tijekom godina, ovaj slučaj je ostao neriješenim unatoč borbama njezine majke koja pripada nižem sloju društvu u Gvatemali, te stoga nije imala sredstava utjecati na korumpirani pravosudni sustav. Uz to, prilikom traženja pravde Rosa Franco bila je žrtvom mnogih prijetnji i maltretiranja. Ovaj slučaj zapravo je označio svojevrsni presedan završivši na CIDH (*Comision Interamericana de Derechos Humanos*) deset godina kasnije formirajući prvi slučaj femicida u Gvatemali, slučaj Veliz Francovs Gvatemala (Relato.gt, 2019). Uz brojne sudske i ostale prepreke, 24. srpnja 2019. godine, dakle 18 godina nakon počinjenog ubojstva, Gustavo Adolfo Bolanos Acevedo (57), uhićen je zbog sumnji za sudjelovanje u spomenutom zločinu. Ono što je ukratko može zaključiti iz ovog slučaja jest nefunkcioniranje kaznenog progona počinitelja zločina femicida na temelju činjenice da je potencijalni počinitelj uhićen nakon 19 godina uz pritisak međunarodnih institucija. Većina preostalih slučajeva ne dobije toliko publicitet i ne postane slučajem međunarodne pravde, te su samim time praktički osuđeni na anonimnost i nerješivost. Isto tako, osim slučajeva Marie Isabel Franco, primjerice izvješće GHRC (Guatemala Human Rights Commission) spominje anonimni slučaj iz svibnja 2007. godine. Riječ je ubojstvu majke dvoje djece iz Ciudad de Guatemala koja je također nestala. Tijekom potrage, njezina majka je nazvala kćerin broj mobitela da bi joj se javio nepoznati muški glas s objašnjenjem kako će svoju kćer pronaći u mrtvačnici. Ovakvi slučajevi objašnjavaju se na sljedeći način: "Drskost ubojice da se javi na žrtvin telefon ilustrira

nekažnjivost s kojom napadači počine ubojstvo, znajući da slučaj nikad neće biti istraživan" (Suarez i Jordan, 2007:1).

S obzirom na predstavljeno tijekom poglavlja, moglo bi se zaključiti kako u Gvatemali jednostvano ne postoje pravni instrumenti pomoću kojih bi se mogli riješiti ovi slučajevi. Ipak, tijekom desetljeća, na snagu su stupili su zakoni koji se odnose na slučajeve nasilja nad ženama. Nakon potpisivanja mirovnih sporazuma 1996. godine što označava novo razdoblje u Gvatemali, uvedene su uredbe i zakoni tematike ženskih prava (Državna politika za promociju i razvoj guatemalskih žena, Državni plan za prevenciju i iskorjenjivanje nasilja u obitelji i nasilja nad ženama, te Zakon za prevenciju, kažnjavanje i iskorjenjivanje obiteljskog nasilja uz osnivanje raznih tijela zaduženih za provođenje ovih i sličnih planov npr. Tajništvo predsjednika za žene). Govoreći o glavnom pravnom okviru koji uređuje područje nasilja nad ženama, najveću pozornost treba posvetiti zakonu iz 2008. godine (Zakon protiv femicida i drugih oblika nasilja nad ženama). Zakon iz 2008. godine "kriminalizirao je niz činova nasilja nad ženama u javnom i privatnom kontekstu, uključujući femicid, i druge oblike fizičkog, seksualnog, psihološkog i ekonomskog nasilja" (Musalo i Bookey, 2013:275). Zakon također uvodi razne mjere poput "treninga za državne službenike, stvaranje specijaliziranih sudova od 24h kako bi rješavali slučajeve koji proizlaze iz zakona, stvaranje nacionalnog informacijskog sustava za nasilje nad ženama, osnivanje *Centros de Apoyo Integrala para Mujeres Sobrevivientes de Violencia* (CAIMUS), te davanje pravne pomoći žrtvama" (Musalo i Bokey, 2013:277).

Kao što se može vidjeti iz priloženog, velik broj pravnih mjera i tijela je osnovan kako bi se krenuo rješavati ovaj gorući problem u Gvatemali, no i dalje bez velikih uspjeha. Potencijalna objašnjenja tome odnose se na manjak sredstava, nedovoljnu koordinaciju između spomenutih tijela i s ostalim državnim institucijama. Prema statistikama, od perioda uvođenja zakona (dakle od 2008. godine), pa do danas slučajevi nasilja nad ženama, a zatim i femicida kao njihova krajnjeg oblika, nisu u opadanju. Također, jedan od neuspjeha koji se navodi jest usuglašavanje svih odgovornih institucija oko službenih statističkih podataka. "U svjetlu neuspjeha prikupljanja pouzdanih statistika u Gvatemali, teško je dobiti jasno razumjevanje razina nasilja nad ženama i uspješnosti vladinih programa da preveniraju i kazne takvo nasilje, no sve pokazuje na točku ustrajne nekažnjivosti" (Musalo i Bookey, 2013:281). Uz ranije spomenutu neučinkovitost

državnih institucija, veliku ulogu igra i sveprisutna korupcija te slaba koordinacija između državnih institucija i propisa. Duboko ukorijenjeni stereotipi o muško-ženskim ulogama u društvu i dominantna kultura mačizma najčešće sabotiraju da slučajevi uopće završe na sudu, a potom da dobe svoju sudsku presudu. Ukoliko je optuženik osuđen na minimalnu kaznu od pet godina, prema zakonu, isti ima pravo na plaćanje jamčevine. Iznos jamčevine relativno je mali (0.60-13 američkih dolara/dan), te prema podacima, nešto manje od polovice slučajeva završi upravo plaćanjem spomenute jamčevine.

Zbog sveopće neučinkovitosti državnih institucija, žene često traže pomoć od nevladinih organizacija poput *Fundacion Sobrevivientes* (Organizacija preživjelih) i CONAPREVI. *Fundacion Sobrevivientes* pruža pomoć ženama prilikom traženja pravde pravnim putem, dok CONAPREVI svoje djelatnosti bazira na policij razini kako bi približio žrtvama zakone koje ih štite i žele spriječiti obiteljsko nasilje. Uz to, Doktori bez Granica (MSF) "otvorili su jedinu latinskoameričku operaciju u Gvatemali kako bi posebno odgovorili na krizu seksualnog nasilja nad ženama" (Ogrodnik i Borzutzky, 2011:62).

Naposljetku, ono što se ukratko može zaključiti o prirodi fenomena femicida u Gvatemali jest da svoje korijene vuče iz dugogodišnjeg građanskog rata koji je normalizirao svakodnevno korištenje nasilja, prvenstveno od strane uličnih bandi i transnacionalnih kriminalnih organizacija (ranije spomenute *mare*), a posebice korištenje nasilja nad ženama kao instrumenta borbe protiv neprijatelja. Isto tako, ono što usporava provedbu donesenih zakona jest tromost institucija i nepovjerenje u iste što rezultira velikim brojevima nerješениh slučajeva, isto kao i slučajeva koji ostaju neprijavljenima. Usko povezano uz to jest i (ne)bavljenje vlasti sveprisutnim uličnim bandama i kriminalnim organizacijama što predstavlja problem jer "osim sigurnosnoga, oni su i društveni problem koji će intenzivirati ako vlade ne ulože više sredstava u ljudski kapital i i spriječe uzroke njihova nastanka" (Kos-Stanišić, 2012:36).

4. USPOREDBA FEMICIDA U MEKSIKU I GVATEMALI

Nakon pojedinačnog predstavljanja posebitosti slučajeva femicida u Meksiku i Gvatemali, u ovom poglavlju cilj je usporediti ova dva slučaja, objasniti gdje su njihove glavne razlike, te što je ono što bismo mogli označiti kao posebitost koja se preklapa u oba slučaja. Na početku oba poglavlja studija slučajeva objašnjeni su razlozi odabira upravo spomenutih. Valja naglasiti nekoliko bitnih stvari. Prvo, usporedbom femicida u Meksiku i Gvatemali, cilj nije općenito generalizirati femicid u Latinskoj Americi. Broj odabranih slučajeva za analizu (2) ne dopušta ozbiljnu generalizaciju s obzirom na ukupan broj država Latinske Amerike. Zatim, ne smije se zaboraviti da govoreći o femicidu u Meksiku zapravo govorimo o slučaju jednog grada, a ne cijele države, dok analizirajući Gvatemalu, uzimaju se slučajevi na razini države.

Usporedba će prvo obuhvatiti neke temeljne razlike dvaju jedinica analize. Ono što svakako određuje specifičnost Ciudad Juareza jest njegov položaj na granici s SAD-om što ga čini iznimno dinamičnim područjem po pitanju migracija stanovništva, no i mjestom borbe za rute krijumčarenja droge u SAD što sa sobom povlači borbe moćnih narkokartela upravo u spomenutom gradu. Isto tako, ono što je, uz prethodno, jedno od glavnih odrednica Ciudad Juareza jesu *maquiladore*, tvrtke sa sjedištem u Americi, no s proizvodnjom u Meksiku. *Maquiladore* se ističu kao poprište mnogih zločina femicida (većina radne snage sastoji se od mladih i neudanih žena), uz sveprisutne loše higijenske i radne uvjete. Upravo zbog toga, uvođenje NAFTA-e i ostalih mjera neoliberalne ekonomske politike u Meksiko polučilo je strukturalne promjene u meksičkom društvu ponajviše aktivnijom prisutnošću žena na tržištu rada. Potonje je uzrokovalo napetosti u pitanjima muško-ženskih uloga u društvu nasuprot dominantnoj kulturi mačizma i marijanizma koja smatra da je ženi naprosto mjesto kod kuće i često izaziva, nažalost, nasilne reakcije muškaraca koji u ovim slučajevima gube svoju ulogu glavnog skrbnika obitelji. Povećanje prisutnosti žena na tržištu rada slučaj je koji je svakako prisutan i u Gvatemali tijekom 2000-ih godina, no ipak ne u tolikoj mjeri kao u Meksiku. Ovakva promjena u strukturi muško-ženskih odnosa i uloga u društvu izaziva iste reakcije i u Gvatemali i navodi se kao jedan od potencijalnih motiva femicida ukoliko je riječ o slučaju obiteljskog nasilja.

Također, ono što razlikuje slučaj Ciudad Juareza i Gvatemale jest utjecaj građanskog rata u Gvatemali na precepciju nasilja koje je viđeno kao normalna pojava, a posebice korištenje silovanja kao instrumenta ratovanja i percipiranje žena kao posjeda neprijatelja što se želi uzurpirati. Ono što je slično u oba slučaja jesu visoke stope nasilja u obe zemlje (iako Gvatemala prednjači) te učestale borbe raznih aktivnih bandi. Žene žrtve femicida često se prilikom istraga (u oba odabrana slučaja) navode kao pripadnice tih bandi ili ih se deklarira kao prostitutke čime se otvara priča o još jednoj sličnosti Gvatemale i Meksika. Riječ je o kulturi nekažnjavanja zločina nasilja nad ženama, a posebice femicida kao krajnjeg oblika istog. U obe zemlje, postoji osuđujućih presuda počiniteljima zločina femicida na poražavajućim su razinama što svjedoči o nefunkcioniranju sustava pravosuđa koji je korumpiran, nezainteresiranosti vlasti za ovo pitanje, često provođenje neadekvatnih istraga i nezainteresiranost za pravilno informiranje članova obitelji o tijeku istrage. Kultura nekažnjavanja, iako postoji u oba slučaja, svakako je izraženija u

Gvatemali i navodi se kao jedan od glavnih poticaja za ubojstvo- spoznaja da neće morati odgovarati za počinjeni zločin.

Ovo kratko poglavlje može se sažeti u nekoliko rečenica i time se dobiti odgovor na postavljeno istraživačko pitanje (koje su posebitosti slučajeva femicida u Latinskoj Americi?). Na temelju odabranih slučajeva Meksika, odnosno Ciudad Juareza i Gvatemale, tako veliki brojevi počinjenih zločina femicida objašnjavaju se utjecajem neoliberalnih ekonomskih politika (NAFTA i *maquiladore*) što je povećalo prisutnost žena na tržištu rada narušavajući dotada statičnu prirodu muško-ženskih uloga u društvu što je polučilo nasilne reakcije na isto. Nadalje, uzroci su i učestale borbe narkokartela i uličnih bandi, te ključni utjecaj dugogodišnjeg građanskog rata u Gvatemali na funkcioniranje današnjeg društva. Oba slučajeva, iako prema nekim odrednicama različita, zajednički nazivnik pronalaze u svepriutnoj kulturi mačizma i marijanizma koja je omogućila percepciju nekažnjavanja nasilja nad ženama kao normalnu društvenu pojavu.

5. ZAKLJUČAK

Kao što je predstavljeno u uvodnom dijelu, u zaključku je cilj sumirati glavne odrednice diplomskog rada, podsjetiti na postavljeno istraživačko pitanje te ukratko predstaviti glavne zaključke koji su se nametnuli tijekom rada. Prvenstveno, važno je podsjetiti na definiciju femicida koja isti definira kao ubojstvo žene naprosto zato što je žena, dakle motiv zločina je

rodno uvjetovan. S obzirom na poprilično alarmantne brojke o godišnjoj stopi femicida u zemljama Latinske Amerike, postavljeno istraživačko pitanje bilo je: koje su posebitosti slučajeva femicida u Latinskoj Americi, odnosno Meksiku i Gvatemali? U radu su predstavljene glavne odrednice svakog od slučajeva, te napoljetku možemo zaključiti sljedeće: na mnogobrojne slučajeve femicida u Meksiku i Gvatemali utjecali su različiti čimbenici. Primjerice, za slučaj Ciudad Juareza od izrazite važnosti bile su strukturalne promjene u društvu uzrokovane uvođenjem neoliberalnih mjera ekonomske politike (NAFTA) koje su dovele veći broj žena na tržište rada (iako poglavito u *maquiladore*), zatim granični položaj grada koji ga čini područjem borbi glavnih narkokartela i uličnih bandi. U slučaju Gvatemale nužno je istaknuti utjecaj građanskog rata 1960-1996. koji je nasilje učinio gotovo normalnom pojavom u društvu. čime je osnažen utjecaj uličnih bandi kriminalnih organizacija (ranije spomenute *mare*), a poglavito korištenje nasilja nad ženama kao instrumenta ratovanja. Glavna dodirna točka oba slučaja jest izrazito dominantna kultura mačizma i marijanizma koja drži nasilje nad ženama sekundarnom pojavom koja se praktički i ne treba istraživati i procesuirati, čime je stvorena kultura nekažnjavanja. Obje kulture, a samim time i njihove državne vlasti ignoriraju fenomen femicida. Upravo zbog toga, ako se vratimo na teorijsku dilemu upotrebe pojma femicida ili *feminicidia*, u slučaju Meksika i Gvatemale odgovara definicija *feminicidia*.

Kada bismo trebali sažeti zašto je uopće bilo važno baviti se ovom temom, kao odgovor se može ponuditi sljedeće: "Ljudski napredak svakako je pogođen kada žene, koje predstavljaju više od polovice svjetske populacije, posjeduju samo 1% svjetskog bogatstva i drže samo 16% parlamentarnih položaja u svijetu. Kada su žene također siromašne i pate od nasilja, ne samo da su njihova prava kompromitirana, već je i razvoj cjelokupnog društva na kocki" (Ogrodnik i Borzutzky, 2011:55).

POPIS LITERATURE:

Knjige:

Haralambos, Michael (1989) *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Globus

Hooks, Bell (2004) *Feminizam je za sve*. Zagreb: Centar za ženske studije

Kos-Stanišić, Lidija (2009) *Latinska Amerika: Povijest i politika*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga

Russell, Diana E.H. (1990) *Rape in Marriage*. Indiana: Indiana University Press

Poglavlje iz zbornika:

Htun, Mala (2000) Culture, Institutions and Gender Inequality in Latin America. U: Harrison, Lawrence i Huntington, Samuel (ur.), *Culture Matters: How Values Shape Human Progress* (str. 189-202). New York: Basic Books

Članci:

Corradi, Consuelo i dr. (2016) Theories of femicide and their significance for social research. *Current Sociology* 1-21.

Ensalaco, Mark (2006) Murder in Ciudad Juarez: A Parable of Women's Struggle for Human Rights. *Violence Against Women* 12(5) 417-220.

Esquivel, Gerardo i Rodriguez-Lopez, Jose Antonio (2003) Technology, trade and wage inequality in Mexico before and after NAFTA. *Journal of Development Economics* 72 (1)543-565.

Faqir, Fadia (2001) Intrafamily Femicide in Defence of Honour: The Case of Jordan. *ThirdWorld Quarterly*. 22(1) 65-82.

- Jimenez Rodriguez, Nayibe Paola (2011) Femicidio/Feminicidio: Una Salida Emergente de las Mujeres Frente a la Violencia Ejercida en Contra de Ellas. *Logos Ciencia & Tecnologia*. 3(1) 127-148.
- Kos-Stanišić, Lidija (2018) Ilegalni migranti u tranzitu kao prijetnja sigurnosti građanima Meksika. *Migracijske i etničke teme*. 34(3):251-273.
- Kos-Stanišić, Lidija (2012) Marerosi - od uličnih bandi do transnacionalnih kriminalnih organizacija. *Političke analize*. 10(3):34-37.
- Kos-Stanišić, Lidija (2012) Transformacija političkog sustava Gvatemale - od banana-republike do najnekvalitetnije demokracije Latinske Amerike. *Anali Hrvatskog politološkog društva*. 9(1):247-267.
- Lagarde, Marcela (2006) Del femicidio al feminicidio. *Desde jard. Freud*. 6:216.225.
- Leiby, Michelle L. (2009) Wartime Sexual Violence in Guatemala and Peru. *International Studies Quarterly*. 53: 445-468.
- Musalo, Karen i Bookey, Blaine (2013) Crimes Without Punishment: An Update on Violence Against Women and Impunity in Guatemala. *10 Hastings Race & Poverty Law Journal*. 10: 265-292.
- Nunez, Alicia i dr. (2015) Machismo, Marianismo and Negative Cognitive-Emotional Factors: From the Hispanic Community Health Study/Study of Latinos Sociocultural Ancillary Story. *Journal of Latina/o Psychology*. 1-14
- Ogrodnik, Corinne i Borzutzky, Silvia (2011) Women under Attack: Violence and Poverty in Guatemala. *Journal of International Women's Studies*. 12(1) 55-67.
- Olivera, Mercedes (2006) Violencia Femicida: Violence Against Women and Mexico's Structural Crisis. *Latin American Perspectives*. 33: 104-114.
- Russell, Diana E.H. i Caputi, Jane (1990) Femicide: Speaking the unspeakable. *Ms Magazine*. 34-37.

Russell, Diana E.H. (1977) Report on the International Tribunal on Crimes against Women. *Frontiers: A Journal of Women Studies*. 2(1) 1-6.

Segrest, Sharon L. i dr. (2003) Exploring the Role of Machismo in Gender Discrimination: A Comparison of Mexico and the US. *Equal Opportunities International*. 22(1)13-31.

Stout, Karen (1992) Intimate Femicide: An Ecological Analysis. *The Journal of Sociology and Social Welfare*. 19(3) 29-44.

Velasco, Natalie Jo (2008) The Guatemalan Femicide: An Epidemic of Impunity. *Law and Business Review of the Americas*. 14(2) 397-423.

Weissman, Deborah M. (2004) The Political Economy of Violence: Towards an Understanding of the Gender-Based Murders of Ciudad Juarez. *North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation*. 30(4) 795-868.

Izvješća:

Russell, Diana E.H. (2008) *Politicizing the killing of Females* (neobjavljeni red predstavljen na konferenciji). Washington DC: In Strengthening Understanding of Femicide: Using research to galvanize action and accountability. PATH, InterCambios, MRC, WHO

Suarez, Julie i Jordan, Marty (2007) *Three thousand and Counting: A report on Violence Against Women in Guatemala*. Guatemala Human Rights Commission/USA (GHRC) 1-8.

Web stranice:

Britannica.com (2016) <https://www.britannica.com/place/Juarez-Mexico>, pristupljeno: 15. srpnja 2019.

Cia.gov (2010) <https://www.cia.gov/index.html> Pristupljeno: 10. srpnja 2019.

Crf.org (2019) Mexico's Drug War <https://www.cfr.org/backgrounder/mexicos-drug-war>
Pristupljeno: 21.kolovoza 2019.

Dictionary.cambridge.org (2019) Blacklash
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/backlash> Pristupljeno: 18.kolovoza 2019.

Investopedia.com (2018) Maquiladora <https://www.investopedia.com/terms/m/maquiladora.asp>
Pristupljeno: 17. kolovoza 2019.

Naftanow.org (2019) <http://www.naftanow.org/> Pristupljeno: 17. kolovoza 2019.

Nationalgeographic.com (2016) Once the World's Most Dangerous City, Juárez Returns to Life
<https://www.nationalgeographic.com/magazine/2016/06/juarez-mexico-border-city-drug-cartels-murder-revival/> Pristupljeno: 18. kolovoza 2019.

Relato.gt (2019) <https://www.relatogt.com/actualidad/17-anos-despues-los-asesinos-de-maria-isabel-veliz-franco-siguen-impunes> Pristupljeno: 20. kolovoza 2019.

Worldatlas.com (2019) The Most Dangerous Cities in the World
<https://www.worldatlas.com/articles/most-dangerous-cities-in-the-world.html> Pristupljeno 21. kolovoza 2019.

SAŽETAK

S obzirom na nedostatak latinskoameričkih studija u hrvatskoj politologiji, a posebice na temu nasilja nad ženama, u ovom radu istražuje se femicid u Latinskoj Americi. Cilj je odgovoriti na pitanje koje su posebitosti slučajeva femicida u Meksiku i Gvatemali? Analiziraju se posebitosti oba slučaja, poput maquiladora u Ciudad Juarezu i građanskog rata u Gvatemali. Oba slučaja povezuje dominantna kultura mačizma i marijanizma koja uvelike utječe na sveprisutnu kulturu nekažnjavanja zločina nasilja nad ženama.

Ključne riječi: femicid, Ciudad Juarez, Gvatemala, mačizam, nekažnjavanje

SUMMARY

Since latinamerican studies are not widely presented in field of croatian political science, especially the topic of violence against women, this thesis deals with the topic of femicide in Latin America. The goal is to answer the question: what are the specifics of the cases of femicide in Mexico and Guatemala? The specifics of both cases are analyzed, such as maquiladoras in Ciudad Juarez and civil war in Guatemala. Both cases are connected by the dominant culture of machismo and marianismo that has a significant influence on the overall culture of impunity of crimes of violence against women.

Key words: femicide, Ciudad Juarez, Guatemala, machismo, impunity

